

Sagajev Tinč in njegova mati

Ferdo Godina

Tam, kjer je voda predrila orno zemljo, tam — ne daleč v stran — je stala Sagajeva hiša. Sagajeva hiša je bila prav taka kot Sagajeva človeka, ki sta živela v njej.

„Aha, Sagajeva hiša! To je tista, ki ima streho zakrpano s koriti in s črno opeko.“

Tako bi jo opisal vsak v vasi, če bi se vprašalo po njej. In če bi še vprašal kdo, kaj delata mati in sin, ki bivata v njej, bi povedali vsi, tudi tisti s počenimi ritkami, ki jih mrgoli po ulicah:

„Tinč dela puške, stara pa pase.“

Kcoj bi se še seveda vsak nasmehnil, ker je to združeno s tako vrsto ljudi, kot sta bila Sagajeva mati in Sagajev Tinč.

Toplo sonce se je upiralo v Sagajevo hišo. Skozi slamnato streho se je kadilo, tam močnejše, kjer je bila streha bolj tanka in preperela. Skozi korita se ni kadilo.

Tinč je sedel v pojeti pri svojem delu. Popravljaj je puške, ki so ostale po hišah izza svetovne vojne. Na bose noge so mu sedale vsiljive muhe. Tinča je jezila cev, ki je ni mogel spraviti v puškin zaboj.

„Tinč, jed te čaka na ognjišču,“ je rekla Sagajeva mati še vsa rdeča od plamena. Prišla je iz kuhinje na podstenje s travnjačo in srpom čez roko. Nekaj je premetavala po ustih. „Jaz grem travo brat.“

„Jaz grem travo brat,“ se je pačil Tinč v cev. Nato je dvignil glavo in se zadrl na mater: „Sam si bom jemal, ne?“

Vrgel je vse skupaj med staro šaro v klet, si stebel s predpasnika smeti in odšel čez dvorišče.

„Jest, ti pravim, ti zamazano prase!“ je vpila mati in stopala vstric Tinča po podstenju na podokna. Tinč pa je šel kot sršen po ogradu k Muri, ki je lomila v sebi tisoč sonc.

To še ni bila taka nesreča, če smrkavec ni vzel v roke žlice. Mnogo bolj je trpela Sagajeva mati pri tem, da je Tinč začel hoditi h Gombarevi Kati. Vsa leta je v miru lovil ribe in se ukvarjal s starim rjavim železjem, zdaj pa mu ta cundra meša pamet, ta „ki je imela pri sebi v postelji že toliko fantov in poročenih dedcev.“

Zato sta se Sagajeva človeka, ki sta bivala pod zakrpano streho, mnogokrat sprla. Kaj jesti! Jest ni maral Tinč že od mladih nog, ko je sprevidel, da ga mati zato ošteva, ker ga ima rada. Tako je bilo prej. Zdaj sta pa oba mislila pri vsakem prepiru samo na — Gombarevo Kato.

Mati je odšla na njivo, Tinč pa k Muri. Slek se je za grmom in si privezal na goli stas predpasnik. Od sončne strani, tam, kjer je voda odnesla zemljo, je stopil počasi v vodo in se tiho bližal bregu, iz katerega so visele korenine v motno, toplo vodo.

Lovil je tu ribe in jih metal na breg v visoki srobot, ki je dišal po močvirju. Na večer pa, hoteč pokazati materi, da se je nič ne boji in da dela, kar sam hoče, je šel vasovat k svoji bodoči ženi — h Gombarevi Kati.

Pri svojih devetnajstih letih je bil Tinč hrdaš, kakršen ni bil nobeden njegov vrstnik. Svojemu očetu — bog mu daj duši dobro — je bil na las podoben. Materi nič. Široke prsi, dolge baclaste noge, pralkam podobne roke, no, ves je bil očetov.

Zdaj, ko je stopal med drevjem proti koči, kjer je živela Gombareva Kata, zdaj ga niso mučile male skrbi. Če je človek pred poroko in mu nasprotuje mati, to ni mala stvar.

Tinč se je prerinil med grmovjem do Katinega dvorišča. Kata je sedela na pragu. Poleg nje na podstenju je čebljala Liza — Katino nezakonsko dete iz prejšnjega življenja — in valjala cunje po rjavem pesku. Nizka, cimprana hiša je gledala v gosto drevje, nad katerim je ležala mlečna megla. Slavčki so drobili po drevju in sem od vodá so se slišali pretrgani glasovi čapelj.

Ta povodni živ-žav se je čul sem gor do koč, kjer je živela Kata s svojo hčerko.

Tinč je za visokim, obraslim plotom obstal. Prisluhnil je otrokovemu čebljanju. Razrinil je vrbove veje in gledal na svojo bodočo družino. Spreletelo ga je veselje, kakršno ga doslej še ni. Bil je srečen.

Riba v predpasniku se je zganila. Tinč je začutil ljubezen do svoje močne Kate.

Ko je tako pripognjen stal in držal glavo v vrbi, bi se najrajši glasno zasmejal; Kata ga ne vidi, on pa vidi njo — ali ni to smešno?

„Mama, zavij bi babiko,“ je prosila Liza mater.

„Zavij mi babiko, pravi mala,“ je hitel Tinč v smehu. Zadrževal je sapo.

„Vrzi to stran,“ je trdo rekla Kata.

„Ne, mama.“

„Po ritiki te bom!“

Tinča je spet prišlo. „Po ritiki te bom,“ pravi Kata, pa njega ne vidi.

Segel je počasi v predpasnik. Poiskal je ribo, ki je še živela. Trdo jo je prijel čez škrge in se pripravil, da jo vrže na podstenje. Plazil se je tja, kjer je bil plot najnižji. Z eno roko se je prijel za vejo, z drugo je pa zamahnil. Riba je zaplavala v velikem loku po zraku proti Kati in otroku. Počila je na podstenje in odskakovala od bolečin.

Kata je zavpila, da je odmevalo po drevju in je nekje pri sosedu zalajal pes.

„Jezus Kristus,“ je vpila, zgrabila otroka ter stekla v hišo. Zaloputnila je vrata in jih držala. Otrok je v prikleti jokaj, ona pa je v strahu ponavljala: „Jezus, pomagaj.“

Tinč se je na vse grlo smejal. Skočil je čez plot in šel čez dvorišče k vratom. Ko je Kata zaslišala korake, je še močneje vpila in tiščala vrata.

Tinč ni vedel, kaj bi zdaj. Stopil je k oknu in odpel papir z lesenega okvira. Odvezal si je predpasnik z ribami, ga zgoraj zavezal in ga rinil skozi okno v hišo. Malo je pomahal z ribami, da ne bi nemača tako vpila. Kata je za trenutek utihnila.

„Si ti Tinč?“

„Kaj pa!“

„Vrag te vzemi, kaj pa strašiš.“

Odprla je vrata in se ježno obregnila na Tinča. Otrok je še jokal, Tinč se je pa samo smejal.

Šli so v hišo. Kata se je usedla na klop. Vsa se je tresla od pravkar prestanega strahu. Začelo jo je zbadati po trebuhu in noge so ji čisto odpovedale. Najrajši bi si jih močila v vodi, kjer bi se kuhala „Jezusova kri“. Toda teh rož ni bilo pri hiši.

„Če ne greš po rože, te sploh ne pustim več noter,“ se je odločila Kata, ko se je Tinč obotavljal.

„Si nora, ali kaj ti je? Ne vidiš, da je noč!“

„Strašiti si pa znal.“

Ženska je ženska. Moral je ubogati že zaradi tega, ker ji je on povzročil zbadanje.

Kje raste „Jezusova Kri“? Na Ciganovih mejah. Pa kdo jo bo zdaj poiskal! Koruze so visoke in plevel je obrastel vso zemljo.

Liza je že spala, Kata pa je zakurila na ognjišču in pristavila lonec z vodo. Za svoje zdravje že mora gledati. Legla je v posteljo in čakala Tinča. Ko je prišel, je skuhal rože, prinesel je v krnici zdravilno vodo v sobo in pral Kati boleče noge. Bolnica je sedela na postelji in vzdihovala, Tinč je pa s prgiščem zajemal toplo vodo in ji polival močne, žilnate noge.

„Saj te tudi tako ne boli,“ se je zasmejal Tinč in potrepil Kato po golem stegnu. Pošaliti se je mislil z njo in se poigravati v temi, ko je lepo dišala postelja.

„Daj mir.“ Kata ga je trdo prišla za roko. Ni je odrinila. Samo držala jo je in čakala. Tinč jo je pa prijel čez pas in ji vrgel boleče noge na posteljo. Kdo bo v taki noči poslušal bolečine!

Tinču je delala ženitev mnogo skrbi. Če bi bila Kata sama, bi že nekako šlo. A kam z otrokom!

„Otroka ne morem pustiti samega, to veš,“ mu je govorila Kata nekega večera, ko sta tuhtala o bodočnosti.

„Mati te nočejo,“ je zabundal Tinč.

„Baba si, če jih poslušáš.“

„Kdo se jih ne bi naveličal! Tinč, Tinč, pojdi jest! Ne greš? Če bi ti skuhala ona cundra s fačukom, bi še vraga pojedel! Na, pa poslušaj to dan in noč.“

Kata je molčala. Tinč pa je premišljeval, kaj bi ji še povedal, da bi ona razmislila in ukrenila. Starejša je bila in bolj modra.

„Liza naj gre k vam past kravo. Mati se bodo privadili. Lahko bi poizkusila,“ je govorila Kata, kot bi premišljevala sama zase.

„Poskusila bi res lahko,“ je dejal Tinč. Če Kata tako misli, bo že prav.

Tinč je šel zadovoljen za ogradi domov. Žvižgal si je na tiho in na hipe zapel tisto: „Treba ni, treba ni, moje ljubce plavšati.“

Ko je nekoč Sagajeva mati sušila na produ travo, Tinč pa je v bližini cedil s kržakom vodo, je prišla „mimo“ Katina Liza. Sagajeva krava je uhajala čez rokav v Kustečevo koruzo. Mati je obračala že skoraj suho travo in vsak čas hitela za kravo, ki je uhajala v kvar. Vsa potna je preklinjala kravo in Tinča.

„Naj jo Liza popazi,“ je dejal nenavadno mehko Tinč in spustil kržak v motno vodo.

Sonce je bilo močno, obadi in muhe so bili čemerni.

„Skoči, pa zavrni kravo,“ je zavpila Sagajeva mati. „Saj si ne boš tac potrla, ščene malo,“ je pristavila v nejevolji, ker si ni mogla pomagati.

Liza je pobrala šibo in stekla pred kravo, da so se ji kratka krilca vpletala okrog nog. Ostala je pri kravi, kakor ji je rekla Kata. Liza je bila otrok, ki si ni delala skrbi zaradi doma. Kjer je bilo sonce in ni bila na poti ljudem, tam je bilo dobro. Zasledovala je med travo božje žabice, ki so prosile dežja.

Sagajeva mati je hitela z obračanjem, Tinč se je pa zgubil med vodami in protjem. Le včasih se je pokazal kržak nad grmovjem, kadar je Tinč šel od ene struge k drugi.

Na večer se je Tinč vrnil ves blaten in moker. Sam je prijel locne in si dvignil seno na ramo.

„Pustite, bom že jaz,“ je trdo dejal Tinč materi. Kdo je bil tega bolj vesel kot mati! Grmadila je in skladala seno v navile in gledala sina, ki je upognjen pod senom korakal proti domu.

„Viš ga,“ si je govorila.

Tinč je znosil seno s proda. Mati mu je pomagala na hlev. Govorila sta tako, kot že dolgo ne.

„Samo, da te v križu ne vreže,“ je govorila mati spodaj na gumnu, ko je dala vajeti Tinču na hlev.

„Ne bojte te! Dvakrat toliko bi potegnil, pa me ne bi. Mislite, da sem tako rahi.“

„Samo pazi se. Seno ni toliko vredno kot tvoje zdravje.“

Tinč si je ovil vajet okoli prgišča, se pripravil in potegnil.

Sonce se je nagnilo. Skozi drevje so prodrle rdeče lise in pobarvale cimprano steno in dvorišče Sagajeve hiše.

Seno je bilo spravljeno. Tinč ga je tlačil za tramove, mati pa je zajemala z vrčem vodo.

„Krava je sita,“ je rekla mati in postavila vrč na oseke.

„Kaj?“ je vprašal Tinč, čeprav je dobro slišal.

„Krava je sita.“

„Če je sita, naj jo žene domov.“

Mati je poklicala Lizo. Tinč se je tega veselil.

Mala Liza je prignala kravo s tisto otroško dobrosrčnostjo, v kateri ni bilo niti sence prevare. Krava je sita, to je vse.

„Naj se Liza naje pri nas,“ je odločil Tinč, ko je mati vzela Lizi vajet iz rok in pognala kravo v hlev. Mati je nekaj zabrundala, dekletce pa je stalo sredi dvorišča in ni vedelo, kaj bi. V rokah je držalo ovele rože, ki jih je nabralo pri vodah. Ljubko, kuštravo glavico je obračala zdaj k Tinču zdaj k materi.

„Na prag si sedi, pa počakaj,“ je rekel Tinč, ko je bila mati v hlevu.

Liza je ostala pri Sagajevih pri večerji. Otrok je lepo jedel in ni dosti pojedel, da bi mu mogla mati kaj očitati. Po večerji pa se Tinču ni ljubilo iti z Lizo domov. Mati je bila tega vesela. Bolje je, da spi otrok pri njih na klopi za pečjo, kot bi pa Tinč lazil okrog vlačuge.

Liza je spala pri Sagajevih.

Zgodaj zjutraj je gnala zopet kravo na pašo, kajti mnogo je zlahkotila Sagajevo mater.

Tako je Katina Liza dobro prestala preizkušnjo; ostala je pri Sagajevih.

Tinč se je spremenil. Zmeraj je imel polne roke dela. Mati je to večkrat s solzami v očeh zaupala Kramarovi Bari. Pa kaj zaupala! To je videl vsak človek. Kdo je videl prej Tinča s koso na rami? Kdo ga je videl, da bi kaj kopal ali kaj sekal? Vrtal je staro železo, zlagal puške ali pa tratil čas z ribičijo. Zdaj pa je vse to opustil.

V Sagajevo hišo se je vselil božji blagoslov.

Ko so se prebujala jutra, je pri Sagajevih lezel dim iz strehe v hladen zrak. Kure so brskale po dvorišču in dve goski sta se drli na vse grlo. Tinč je zgodaj vstajal. Odvezal je Lizi kravo, nato pa opravljal okrog hiše; gnoj je zmetal na kup v lepe četverkotne oblike. Za hišo je obrezal plot in sklal bruna, ki so delala napoto kuhinjskemu oknu. V vreči je prinesel s Preka ilovico, jo namočil in pomagal materi mazati stene in podstenje.

Nekega večera je legel oblečen v seno. Ni se slekel. Ko je mati že spala, je zlezel po lestvi s hleva in se splazil z dvorišča. Šel je za ogradi h Kati.

Bil je vesel, kot če dobi otrok rdeče jabolko. Bo! Bo! Mati se bo omehčala tudi zaradi Kate. Sam se bo poboljšal. Postal bo čisto drug človek. Saj res. Lepše je tako živeti, ko veš, čemu živiš. Imeti ženo — to je najlepše.

Rahlo je stopal po poti, da ni počila nobena šiba pod njim. Ni maral, da bi razdražil kakega psa v vasi. Ljudem bi se dal takoj v zobe.

Hiša, kjer je živela Kata, ni bila njena. Staremu Kreslinu je bila dolžna za vsako leto tri težake jeseni in tri na spomlad. Trgat koruzo mu je pa rade volje šla izven tega računa.

Tinč se je splazil čez plot. Odprl je tiho na pojeti vrata in oprezno stopal, da ne bi v kaj udaril. Kato ni maral zbuditi tako na naglo, da je ne bi spet zbadalo. Čuvati jo mora zdaj, ko je že tako rekoč njegova žena.

Po prstih je stopal po podstenju in se oprijemal stene. Pridrževal je sapo. Splazil se je k oknu.

Zunaj je bila noč, v sobi pa je nekaj žarelo. Nekdo je ležal na postelji in kadil. Tinča je presunilo.

„Nekdo leži pri njej.“

Ni se premaknil, da se ne bi izdal. Hotel je vedeti, koga je ta prokleta vlačuga spustila k sebi. Gorel je od ljubosumja. Najrajši bi podrl hišo.

Oni na postelji je potegnil iz cigarete. Ležal je vznak.

Ogorek je zažarel, da se je lepo videl močan nos, bujni brki in plešasta glava. Tudi Kato je razločil. Obrnjena je bila k moškemu in nekaj govorila.

Tinč je dolgo visel na oknu. Ko je Katin gost pokadil cigareto, je nastala v sobi tema. Tinč se je potegnil za steno in se splazil na pot. Vse v njem se je križalo. Razjokal bi se. Kata — ta stara prasica — mu je prizadejala čudno, nepoznano bol. Najrajši bi jo razgrizel.

V sili je tuhtal, kaj bi ukrenil. Premikastiti ga mora, pa ga vrag ne reši.

Vrezal si je bat, ga oklestil in pripravil za udarec. Tudi če ga ubije, vseeno. Vsak mu bo dal prav.

Legel je v jarek in čakal. Noč je bila temna in milijon zvezd je bilo posejanih po nebu. Na koncu vasi se je oglasil pes. Bil je čas, ko je noč za nočjo prevladoval sladek sen nad slehernim domom, ki je bil zavit v skrivnosten, pokojen mir. Med drevjem pri Muri je kričala sova. Od Slovenskih goric se je slišal strel. Daleč je bilo to in pok je zamrl, preden se je razlegel na ravnino.

Tinč se je premetaval po jarku in čakal. Čas se je premaknil v večnost. Vsakemu nemiru na vasi je prisluhnil. Vse se je napelo v njem. Čas ga je moril.

Petelini so začeli peti. Tudi Sagajev se je drl na oni strani mêke.

Tinč je že mislil, da se je oni splazil skozi pojetjo v ogrado in od tam v vas. Takrat so vrata na prikleti zaškripala. Temna postava se je odtrgala od skedenjskih vrat. Neznanec je korakal po poti.

Tinč je stisnil palico in se pripravil na skok. Z enim udarcem ga mora podreti.

Ko je neznanec prišel do Tinča, je ta skočil iz jarka in preden se je zavedel, je votlo počilo.

Toda Tinč ni zadel po glavi, kot je mislil. Bat je priletel na ramo. Mož je otrpnil. Ko pa je Tinč drugič dvignil bat, ga je mož prehitel. Zagrabil je Tinča z eno roko za vrat, z drugo pa za bat in Tinč je bil v trenutku v trdih kleščah.

Zrla sta si iz oči v oči. Prvi je bil Sagajev Tinč, drugi pa Tinčev sosed, Kramar. Gledala sta se tako resno, kot bi v tem trenutku oba srečala pamet.

Kramar je izvil Tinču bat in mu prisolil močno zaušnico, da se je Tinč opotekel nazaj v jarek. Potem je molče šel svojo pot — opravljal je tisto noč stražo na vasi — Tinč pa je ležal v jarku in mu ves dogodek prav za prav ni šel v glavo.

Psi so se zbudili in lajali.

Stražar Kramar je odšel v vas, Tinč se je pa vlekel iz jarka na pot. Gladil se je po toplem licu.

Kata ima drugega.

Obrnil se je proti slepi, raztrgani koči, z namenom, da bo polomil okna in Kato. Zaloputnil je za seboj dverice, da so onemoglo zaškrípale. Na podoknih je obstal. Udaril je s pestjo v okno.

„Jezus, kaj je,“ je govorila Kata s prisiljenim strahom. Slutila je, kaj se je zgodilo, ko je slišala udarce in lajanje psov. Tinča je spoznala po hoji.

„Odpri, cundra!“ se je zadržal Tinč v okno.

Kata je stala v spodnjem krilu sredi sobe. Ni se ganila.

„Tebe ni od nikoder,“ je jokala Kata. „Sem pa pride —“ Spet je zajokala.

„Odpri! Ubijem te tako ali tako!“ je sikal v okno Tinč in trgal z okvirov lepenko.

„Lizo je prišel prosit, da bi mu šla past,“ se je moglo razložiti iz joka. „Pa je ostal tu.“

„Ga nisi znala postaviti pred vrata?“ je iskal Tinč izhoda svojim bolečinam. Zaželel si je, da bi vse to ne bilo res. Saj je bila Kata dobra z njim.

„Da bi ga postavila pred vrata? Samo to mi povej, kako!“

Nastal je molk. Kata se je držala tega kot črv jabolka. Dolgo nista govorila. Tinč je slonel in ježno zrl v zaprto okno. Kata pa je slivkala in tulila, da je kopnела Tinču jeza. Res, Kata je ženska! Kako bi ga mogla postaviti pred vrata! Toda ležala je mirno pri njem in mu govorila. Videl jo je Tinču se je vzdignilo. Sama ga je pustila v hišo in na posteljo.

„Mi ne odpreš vrata?“ je užaljeno rekel čez čas. Nič jeze ni bilo v teh besedah. Kato je spet zagrlil jok.

„Kaj ti ne bi odprla,“ se je razločilo med jokom. „Samo mir mi daj.“

„Odpri,“ je nejevoljno rekel Tinč.

Kata je prenehala jokati. Tinč je stopil k vratom in čakal. Kata je obrnila ključ. Stala je v beli obleki pred njim in gledala v tla, kot bi hotela reči:

„Na, vidiš, ni te tako dolgo, potem me pa še oštevaš.“

Tinča je zajelo ozračje tako omamno in toplo, da so vsi dogodki nocojšnje noči ostali v njegovi duši le kot medli sledovi v starem snegu.

„Saj greš k meni ne?“ je užaljeno vprašala Kata in sedla na posteljo.

Nastal je molk.

Tinč je sedel pri peči. Nič se ni zganilo v sobi. Niti muha ni brenčala. Kata se je v srcu veselila zmage in tako čudežne rešitve, Tinč pa je čakal, da bi s tem Kati pokazal, da le ni ravnala prav. Oba sta pa vedela, da se bo zgodilo to, kar se mora zgoditi.

Mladi, topoglavi Tinč je bil spet Katin. Spet je bil v objemih močne ženske, ki je ljubila Tinča, pa samo Tinča.

Za jelšami se je prebudila zarja. Kata in Tinč sta še bedela. Bila sta zatopljeni v resne pogovore.

„Spravi me domov, pa se ne bo več kaj takega pripetilo,“ je govorila Kata kot po navadi. Nič več strahu ni bilo v njenih besedah.

„Če se bosta z materjo trpeli,“ je menil Tinč. Oprl se je na komolec in jo gledal. Popravljaj ji je lase, ki so ležali po zglobovniku. „Ti, kaj če bi šla za poizkušnjo k nam? Mati se je tudi Lize privadila.“

„Za poizkušnjo?“

„Za poizkušnjo.“

Sonce se še ni dvignilo izza jelš, ko je Tinč že delal doma in se pogovarjal z materjo.

„Liza naj spi še pol ure, danes ne bo vročine. Vi pa, mati, naberite travo za opoldne.“

Res, Tinč je postal gospodar, pravi gospodar na Sagajevem domu.

(Konec sledi.)

Literarno ozadje Prešernovega „Krst pri Savici“

F. Petrè

V samotni vrsti velikih evropskih pesnikov ima med svojimi sodobniki in posrednimi predhodniki Prešeren neko posebno črto.

Z izjemo pesnitve „Krst pri Savici“ se omejuje njegovo delo na čisto liriko v drobni, oblikovno zelo dognani pesmi ter na nekaj sorodnih, le rahlo pripovednih oblik. Nasprotno so tako Goethe kot Schiller, Byron, Puškin in Mickiewicz, a za njimi cela vrsta pesnikov umetniško bogate dobe konca osemnajstega in prve polovice devetnajstega stoletja pisali sicer liriko, a ustvarili šele s svojimi velikimi pesnitvami, dramatičnimi deli ali epi, kakor so Faust, Don Carlos, Don Juan, Childe Harold, Onjegin, Pan Tadeusz itd., tista literarna dela, ki so prvenstveno dala obdobju značaj. V vsaki izmed obeh navedenih literarnih vrst je mōči doseči popolnost doživetja in izraza; z menjavanjem okusa dob se je menjavala v slovstvu tudi prednost epične ali lirične pesmi, oziroma pesnitve. Moderna je v poeziji predvsem uveljavila nadvlado čiste lirike, ki zna z darom pesnikovega samoopazovanja zajeti prefinjene odtenke čustvenih razpoloženj in miselnih utrinkov, zasenčila je z njo ep v vezani besedi, a objektivno opazovanje in slikanje zunanega življenja prepustila najmlajši literarni vrsti, pripovedništvu. Ko motrimo Prešernov svet izpovedi v čisti liriki z očesom, vajenim današnjih razgledov po literaturi in njih meril, nam njegov pojav ni več izreden in skoraj izjemen. Drugačen nam postane šele, če se vživimo nazaj v Prešernovo dobo in tedanje nazore, kakšen naj bo pesnik in njegovo delo.

V duševnem prerodu tedanje srednje Evrope, ko je po stoletjih vezanosti v dogmatični svet skolastičnega pogleda na življenje doživljala cela vrsta narodov dobo svoje nagle sprostitve, je pripadla prav pesniku v mnogih pogledih osrednja družbena funkcija. Vzporedno z globokimi socialnimi izpremembami, propadanjem fevdalizma in izboljšanjem položaja meščanskega, a tudi kmečkega življa so nove miselne sile, prodirajoči racionalizem, prosvetljenstvo, a zlasti novo

Pa vkljub temu bo! Bo, kadar bodo trdno stali temelji nove, samobitne naše glasbene estetike, porojene iz znanja, občutja in tenkoslušnega prodora v skrite lastnosti naše umetnostne biti, prvine, ki jih bodo izražale pri nas ustvarjene umetnine katerih koli umetnostnih nazorov pod edinim pogojem, da so iskrene in dovršene. Tedaj bodo nastopili časi zglednih trenutkov, ko bo dobra volja premagala samopašnost koristolovstva, malodušja in ozkosrčne zavisti in se bodo strnile moči stremečih okrog novih idealov, brez katerih ni umetnostnega ustvarjanja. Kakor so se že do danes javile nove sile v dveh, treh delih naših umetnikov, ki so prekoračila ozke meje domovine in prešla v skupno last kulturnega sveta, tako jih bo ob novem prelomu vekov vzraslo več enako prizadevajočih si, ki se bodo znali izogniti napakam prednikov in zgrabiti za roko, ki jim jo nudi prošlost na pot v bodočnost. Takrat bo vznikla nova naša umetnost, kateri zdaj gradimo pot. Na prehodu iz starega človeštva v novo stojimo; družec prednosti propadajočega sveta s pričakovanjem porajajočega se, smo deležni redkega ugodja, da pripadamo več pokolenjem zapored. Naj bo to dober omen bodoči naši glasbi!

V znamenju raka

Igo Gruden

„Enakost, bratstvo in svoboda“
stoletja je bila zabloda.

„Družina, delo, domovina“
naj narodu bo luč edina
na robu slavnega pogina.

Tako ta dan po stopnjah raka
v bodočnost Francija koraka.

Sagajev Tinč in njegova mati

Ferdo Godina

(Konec.)

Hrast, ki ga je vrgla voda na prod, je bilo treba razžagati in spraviti pod streho. Od vode počrnelo drevo je bilo že trdo kot žebelj.

„Za porabo ni, za kurjavo je pa izvrstno,“ je modroval Tinč, ko sta z materjo govorila o njem.

Materi so v kuhinji lezle solze po licih in se lesketale v plamenu, ki je plapolal v peči. Toliko let ima Tinč in doslej ni bilo od njega haska, da bi ga pod nohet dal. Zdaj bi ga pa na rokah nosila. Zlata je bil vreden.

Tinč se je odločil, da mora drevo pod streho. Razžagano in razcepano. „S tem se ne more več čakati. Pride zima in kako bom v mrazu to delal.“ „Kdo ti bo pa pomagal? Jaz ne morem žagati niti vzdigovati.“

Tinč je pomislil. Pogledal je skozi okno in odložil žlico. Zdaj ali nikoli! „Po Kato pojdem.“

Nastal je molk. Tinč je gledal skozi okno odpadajoče liste. Vedel je, kaj se godi v materi. Prišel se je oster, prikrit boj.

„Ne Kate, Tinč,“ je mehko dejala mati. Ni ga hotela razdražiti, zdaj, ko je prišel na pravo pot.

„No, kdo mi bo pa pomagal, vi ali Kramar ali kdo?“ Mati ni rekla besede. Mali Lizi so žarele oči.

„Kate ne, že zaradi ljudi ne.“

Tinč je vrgel nož, ki ga je vrtel v roki, po mizi in vstal. Vzel je kapo. Pri vratih se je obrnil:

„Naj vam ljudje pomagajo! — Liza, si videla kržake? So še na produ?“

„Kakšen smorgojač si.“

„Si videla kržake, Liza,“ se je spet obrnil Tinč k Lizi, kot da bi otrok kaj vedel o njegovih kržakih.

„Pa pojdi po njo,“ je odnehala mati. Tinč se je pomiril.

„Pa pojdi, ja. Kdo vam bo pa delal? Vi imate zmeraj kaj, da človeka dražite.“ Sedel je nazaj za mizo, vzel žlico in še nekaj časa jedel. Nato je vstal in se sredi sobe pretegoval, kot bi mu bilo v breme, iti h Kati.

Duša mu je vzkipela od veselja, ko je stopal med jelševjem proti Katini koči, ki je gledala z okni v gaj kot krmežljava starica na težko šivanje. Bo, Kata pride, ona ostane pri hiši. Poskočil je od veselja, prelomil vejo v grmu in udaril z njo po drevesu.

Ko je prišel h Kati, je ta še spala. Zbudil jo je.

„Kaj pa je?“

„Naša mati so te lepo prosili, če bi hotela priti drva sekati,“ je govoril smeje se v okno.

„Ah, pojdi, norček! Si jih pregovoril?“ se je predramila Kata in skočila s postelje.

„Seveda.“

Tako je potekel dan.

Dobra težaka sta bila, Tinč in Kata. Drevo, ki se je sušilo na produ, sta razcepala in razžagala na majhne kose.

Matere pa ni bilo blizu. Imela je navado, da je bila pri vsakem delu zraven. Ne, da bi pomagala. Če drugega ne, je čevketala. Zdaj je ni bilo.

Sonce se je upiralo v vodo in na produ je močno cvetel dan. Beli ribiči so letali nad težaki, se spuščali v vodo in strašili ribe. Mali ptiči, vodne pastirice, vodni hupkači, so tekali ob vodi. Čaplje so preletavale bregove Mure. Tu na bregu pa sta peli žaga in sekira.

Kdo ne bi verjel, da je bog ustvaril Evo Adamu, da ga podpira v delu in mu krati čas! Samo pogledati je bilo treba Kato in Tinča, pa bi vsak verjel svetopisemskemu izročilu.

Zvečerilo se je. Zemlja je bila še topla. Na gumnu pri Sagajevih je bila sklajena oslica črnih, od vode prepojenih drv. V hiši pa so večerjali „težaki“.

„Jej, Kata. Pozno je,“ je govorila Sagajeva mati. Ni je mogla, pa ne. „Domov še zlahka prideš. Liza bo pa itak pri nas.“

Molče so jedli. Zunaj je nastala noč. Tinč in Kata sta vedela, kaj misli mati.

„Otrok bo spal pri nas — pozno je Kata.“

„Truden sem,“ je zazehal Tinč. „Križ me boli. Sicer bi pa ti, Kata, tudi lahko pri nas legla, če te bo strah. Tu na klopi.“

„Noč je —“ je hitro pristavila Kata.

„Ni prostora, Tinč. — Ne boš spala tu!“ je vzkripela mati in se obrnila h Kati.

Kata je vstala in prijala Lizo za roko.

„Mir dajte, mati! Vrag vam naj dela,“ je zavpil Tinč. Čutil je, da zdaj ne sme popustiti. „Kata bo spala tu.“

Mala Liza se je stisnila h Kati. Tako sporekla se mati in Tinč še nista, odkar pase pri Sagajevih.

V mali, zatohli sobi je zavladal mir. Upognjeni tramovi so se motno risali na nizkem stropu. Žlice so bile razmetane po mizi, kruh je stal pri prazni skledi in skozi odprta majhna okna se je vlivala motna svetloba krvave zarje. Sem od Mure se je slišalo klepetanje mlinov. Nekdo je šel po cesti in se ustavil.

„Kata, tu lezi, ponoči ne boš hodila,“ je trdo dejal Tinč.

„Ne boš ostala pod mojo streho, cundra —“ Sagajeva mati je za trenutek prenehala.

Tinč jo je udaril.

S težko, mlado roko jo je udaril, da se je starica opotekla. Kata pa je nepremično stala in gledala boj med sinom in materjo. Zmagovala je.

Prišla bo pod to streho, pa naj velja, kar hoče. Njen otrok mora dobiti dom.

Sagajeva mati je zajokala kot otrok. Oprijela se je klopi in zajokala, da so ji solze pomočile usahla lica. V srce segajoče jokanje se je slišalo iz hiše, da se je oni na cesti nerodno prestopil in odšel.

Tinča je zbolelo. Tako čudno se mu je storilo pri srcu, ko jo je udaril in je mati pod tako lahkim udarcem omahnila. Čutil je na roki njeno mehko kožo.

Kata je stisnila otroka k sebi.

„Ni treba, Tinč, saj grem,“ je dejala.

„Ne,“ je dejal trdo. „Tu na klop lezi.“

Sagajevo mater je zagrabil krčevit jok. Jokala je, da se ji je treslo slabotno telo. Niti besede ni rekla; samo držala se je klopi in jokala.

„Sedi še malo,“ je rekel Tinč Kati. Mati se je splazila do vrat in jih zaprla za seboj. V sobi je nastal mučen mir. Tinč je čutil, da ni storil prav.

Pa Kata mora ostati tu. Mora! K njej ne sme nihče več! Njegova mora biti, pa če stori z materjo kar koli.

V trenutku je pozabil na vse bolečine. Stopil je h Kati.

„Otrok je tu,“ je mehko dejala, ker je vedela kaj hoče Tinč.

„Ne veš, kje spiš, Liza?“ je vprašal otroka, ki je jokal.

Ko je otrok legel, sta se Kata in Tinč trdno objela. Dolgo sta stala v nemem objemu. Nič se ni zganilo, le materin jok se je slišal iz kuhinje.

Veliki kazalec na uri je prišel naokrog. Vsak bi mislil, da se je Sagajeva hiša zibala v globokem snu. Pa ni bilo tako. Spala ni ne Sagajeva mati ne Tinč in ne Kata, ki je prišla na poizkušnjo k Sagajevim.

Tinč ni prižgal luči, ko je šel spat na hlev v seno. Oprijemal se je stene, glasno odprl hišna in prikletna vrata, kot bi hotel reči materi: „No vidite, da ne bom spal pri njej; vi se pa tako ženete?“

Sagajeva mati je slišala Tinča. Toda njej ni odleglo. Preklinjala je Kato, ki bo uničila njenega sina.

„Prokleta vlačuga stara.“

Kata dolgo ni mogla zaspati. Samo da bo to mimo. Vse se bo uredilo in Liza bo dobila pravi dom. Ne bo se potepala po tujih hišah, kot se mora Kata.

Otrok je v sanjah govoril. Kratko in hitro je povedal nekaj nerazumljivega.

„Drugače bo živel,“ je pomislila Kata.

Na vasi so peli fantje. Nekdo, ki je imel to noč stražo, je počasi stopal po cesti, da so se koraki razločno slišali v sobo. Nizka okna pri Sagajevih so bila odprta.

Drugega dne je bilo sonce že visoko nad sadnim drevjem, ko se je zbudil Sagajev poročni par. Pa tako srečna nista bila zakonca, kot so mislili drugi.

Tinč si je otepal seno s hlač in se pretegoval na gumnu. Kata je sedela na pragu in ga čakala, kdaj bo prilezel s hleva.

„Matere ni,“ je rekla Kata.

„Ni jih?“ Tinč je bil v skrbeh. Stopil je v hlev. Krave ni bilo. „Šli so na pašo. Pa nam ti kaj skuhaj.“

Kata je skuhalo zajtrk.

Mati je manjkala pri hiši. Zdaj šele je Tinč to videl. V prejšnjih časih ni imel nobenih skrbi. Odšel je k starim vodam ali pa je popravljajl orožje. Ni se briga, če je pri hiši kaj lačno ali žejno.

Zdaj pa, ko matere ni, je padlo vse na njegova ramena.

Po zajtrku je Tinč sedel za peč, Kata se je pa obrnila k oknu in gledala v ograd. Suho listje se je pozibavalo po zraku in padalo na travo. Tu in tam so že gole veje štrlele v nebo. Suho, zapoznelo jabolko se je držalo veje, kot bi slutilo, da je minil njegov čas.

Tudi za Kato je minil čas. Kot zapoznelo jabolko veje, se je ona zagrabila za Sagajev dom, kamor ne spada.

Tinč je uprl komolec v koleno. Težko mu je bilo, da je sinoči udaril mater. Vso noč je čutil, kot bi ga nekaj tlačilo. Nikdar se je še ni dotaknil.

Vse drugače je prišlo, kot je pričakoval.

Vstal je in odšel iz hiše. Kati ni rekel besede. Liza se je izgubila nekam na vas. To se je zgodilo prvič, odkar je bila pri Sagajevih. Liza je bila otrok brez doma.

„Vse je narobe,“ je dahnil Tinč in stopil v hlev. Stal je v praznem hlevu in ni vedel, kaj bi začel. Začutil je, prvič, odkar je imel Kato, da ni lepo imeti ženske. Pa to le za trenutek. Kata mu je stopila pred oči, vsa močna, strašna Kata! Ne! Ona ne sme od hiše.

Dan je rasel, sonce je bilo močnejše. Bil je najlepši jesenski dan, ko stoji na vsakem dvorišču kup rumenih, bradavičastih buč in ko se vrsti po vasi voz za vozom, naklajen s krompirjem.

Le pri Sagajevih se ni ganila živa duša.

Tinč je v kuhinji nekaj iskal, nato je stopil v sobo. Kata je še sedela pri odprtem oknu in gledala v ogrado. Ni se zganila, ko je Tinč vstopil.

„Naj odidem?“ se je obrnila k njemu.

„Ne! Kdo je to rekel?“

Dolgo sta molče sedela, dokler ni prišla mati s kravo. Skedenska vrata so zaškripala. Oba v sobi sta vedela, da je prignala s paše.

Krava je hitela k vodnjaku. Mati je zajemala vodo in napajala kravo. Nato jo je molče gnala v hlev in jo privezala. Očistila ji je in ji nastlala.

Po navadi se je Sagajeva mati pogovarjala z vsem, kar je bilo pri hiši. Kravi je prigovarjala:

„No, zdaj si sita. Zdaj pa samo prežvekuj, ti naša kravica.“

Če se je prikazala na dvorišču, so hitele kokoši k njej.

„Čurčike, čurčike! Aj, aj, vam ne da nihče jesti, pa ste lačne, aj, aj, ve čurčike.“

Tako se je šalila po navadi z živadjo, a Tinču to ni bilo mar. Zdaj je pa čakal na to. Materin molk ga je moril.

Kljuka na prikletnih vratih se je zganila. Vrata so se počasi odpirala. Tinč in Kata sta se zganila.

Mati pa ni prišla v sobo. V kuhinji je nekaj pospravljala. Čez nekaj časa je spet zaprla vrata za seboj, vzela v pojeti travnjačo in srp ter odšla.

Kakor si je Tinč želel, da bi mati prišla v sobo, si je zdaj želel, da ostane doma. Vsega tega ni bil navajen. Z doma pa ne more, ker je pri hiši Kata. Želel si je, da bi delal, da bi trpel, samo da bi se stvari z materjo uredile.

Dan je bil pri Sagajevih na las podoben dnevu. Pri hiši je vladal molk.

Tinč se ni mogel privaditi vsemu temu, kar se je godilo. Ni se mogel, pa konec. Najrajši bi odšel k vodam in bi vse dni tam cedil.

Potem so ga pa še ljudje dražili:

„No, Tinč, zakon je težka stvar, ne?“

Krompir je bil zrel. Mnogi v vasi so ga spravili pod streho. Na Sagajevi njivi pa niso bili niti krompirjeve trave pokosili. Kaj bo Tinč brez matere!

Nekega dne ji je rekel, da bo treba izkopati krompir.

„Vlačugo pojdi vprašat, mene pa bij,“ mu je odgovorila. Zajokala je in odšla na pašo. Tinč je ne bi več udaril.

Brez matere sta se odpravila s Kato na njivo. Zemlja je bila še rosna, čeprav je bilo sonce že visoko. Nad Muro je ležala tanka megla. Molče sta kopala in ko je bila košara polna, je odnesel Tinč krompir na konec njive na kup.

Takrat je prišla Sagajeva mati. Res, prava Sagajeva mati. Na rami je imela motiko, pod roko pa košaro. Kata jo je prva zagledala.

„Mati,“ je zašepetala Tinču. Tinč se ni vzravnal, da ne bi bilo materi nerodno. Žarek upanja je posvetil v njegovo dušo. Tinč in Kata sta kopala, kot bi matere sploh ne videla.

Mati se je pa ustavila na drugem koncu njive. Ne! Mati noče sprave.

Kdor koli je šel mimo, se je smejal.

„Niste pri eni skledi, Sagajevi? Ne razumete se.“

Tinč je kopal, da mu je tekel pot po obrazu. Sekal je v krompir in ni pazil. Najrajši bi polomil motiko in bi zbil vse po vrsti. Morilo ga je. Kri mu je silila v glavo, dihal je težko, Kata pa je molče kopala.

Tinč ni vzdržal. Vrgel je motiko po njivi in odšel med rokave k starim vodam. Šel je, da bi se čimprej skril za drevje pred vsem tem peklom. Rajši bi skočil v vodo kot pa to trpel.

Prišel je v gaj. Vlažno listje mu je šumelo pod nogami in skozi golo grmovje je pihala topla sapa. Dišalo je po vodi.

Žile na vratu so se mu napele. Tudi če ves svet propade, ne bo tega trpel. Hitel je med drevjem, kot bi ga kdo zasledoval.

Prišel je do starih vodá. Spreletela ga je čudovita radost. Vodne pastirice so tekale ob vodi in migale z belimi repi. Nikoli se jim ni smejal, zdaj se pa je. Tam, kjer se je končala voda, je stala čaplja. Dvignila je glavo na dolgem vratu. Ko se je Tinč sklonil nad vodo, da bi si opral z rok zemljo, je razprostrla velika krila, stegnila vrat, se dvignila nad grmovje in splavala po zraku dol na Muro. Vse dni, odkar je bila Kata pri Sagajevih, ni imel Tinč z ribičijo nobenega veselja. Malokdaj je bil stopil k Muri.

Poiskal je svoj kržak in ga tiho spustil v vodo. Beli mehurji so se naredili na črni vodi.

Na Razkrižju je zazvonilo poldne. Slišati je bilo, kakor če bi bila cerkev kje za drevjem. Tinč se ni premaknil. Prodiv ni zapustil pred nočjo.

Na večer se je Tinč vračal. Rib ni mnogo ujel, gledal pa ni tistih obrazov, ki so mu pili kri.

Prišel je do njive. Ni bila skopana. Smejalo se je, ko je videl krompir na kupih.

Od daleč je zaslišal prepir. Navdala ga je slutnja, da se prepirata mati in Kata.

Stopil je po ogradu, da ga ne bi nihče videl. Za oglom je obstal. Prevzelo ga je. Sem čez plot je metala Kramarjeva Bara polena in vpila, da so sosede prihajali na podokna in viseli na plotovih. Na Sagajevem dvorišču pa je stala Kata in razsajala, kot bi bila doma.

„Prasica stara,“ je vpila Kramarjeva čez plot. „Ti ni zadosti, da si pokvarila Tinča, še moža mi zapeljuješ, moža, ki ima otroke —“. Spet je zagnala poleno.

„Sem jaz kriva, če mož ne mara zate?“

Sagajeva mati je v sobi krčevito jokala.

Ko je Tinč slišal Kato, kaj je rekla, ga je zgrabila divja jeza. Varala ga je Kata še zdaj, ko je bila pri Sagajevih.

Stopil je izza ogla. Ko ga je Kata zagledala, je ponehala in se spustila v jok. Jokala je kakor tisto noč, ko je spal Kramar pri njej.

„Marš!“ Tinč je vzkipeł. Ljudje ob plotovih so se nehali smejati. Tudi Bara je utihnila.

„Marš,“ je zavpil Tinč, da je Kata popustila. „Stran z našega grunta.“

Sagajeva mati je v sobi nehala jokati. Ljudje so šušljali. Kata se v prvem trenutku ni ganila. Saj ni mogla verjeti. Liza je pritekla h Kati in se je oprijela. Kata jo je vzela v naročje. Molče se je obrnila in odšla po ogradu.

„Čakaj Tinč, še rad prideš k meni,“ je vpila z ograda.

Mrak je padal na zemljo. Kata je stopala med drevjem in stiskala otroka k sebi. Oblile so jo solze.

Sagajeva hiša je ostala v mraku tiha kot vse dni, odkar je živela pod streho Gombareva Kata. Pa ta mir je bil lep, božji mir.

Tinč je bil v hlevu. Božal je sivo kravo in je premišljeval, kaj bi ukrenil. Ves dogodek mu je stal pred očmi in do Kate je čutil srd, da še nikoli tega.

Stopil je na podstenje. Gledal je v nebo, po katerem je migljalo toliko zvezd. Iz slamnate strehe je počasi lezel dim. Sagajeva mati je kurila.

Mati!

Zaprl je hlev in počasi odšel v sobo. Mati je nehala predevati lonce in je poslušala, kako je odprl in zaprl hišna vrata. Vedel je, da ga posluša. Prižgal je luč in ko je približal gorečo vžigalico smrdečemu stenju, je vstopila mati. Kot senca se je prikazala in mehko vprašala:

„Tinč, na ognjišču imaš krompir. Naj ga prinesem?“

Tinč je vztrepetal od veselja. Toda tega ni pokazal materi.

„Seveda! Kaj si ga bom sam jemal,“ ji je odgovoril, kakor da bi se med njima ne bilo nič zgodilo.

Zgodaj zjutraj Tinča ni bilo več doma. Sonce je sijalo, kure so brskale po dvorišču, goski sta se drli, Tinč pa je doli v rokavih cedil vodo.